

ПОДОРОЖ ДО ЧЕЧНІ

Повідомлення присвячене пошуковій роботі автора в рамках археологічних розкопок місць боїв часів Другої світової війни на території Чеченської Республіки (РФ) восени 2013 р.

Ключові слова: Чечня, битва за Кавказ, пошукова робота, археологічні розкопки, ексгумація.

Коли мені зателефонували з Києва й запропонували участь у пошуковій експедиції, я, як завжди, з радістю погодився. Одне тільки мене бентежило, експедиція повинна була проходити у Чеченській республіці... Засобами масової інформації досить неоднозначно була освітлена тема обстановки у Чечні. Та й зразу виникало питання, яким періодом треба буде займатися? Ні для кого не секрет, що у результаті двох чеченських кампаній загинули тисячі як військових так і мирних жителів. До цього часу сотні загиблих ще й зараз не знайдені і не поховані належним чином. Саме це питання я й задав організаторові поїздки. Отримавши відповідь, що це події битви за Кавказ 1942 року, швидко зібравши речі, виїхав до Києва. Там збиралися всі учасники експедиції.

Виїзд було призначено на ранок 9 вересня. Як виявилось, кількість учасників була невеликою – п'ятеро пошуковців та двоє керівників групи. Також, на прохання чеченських колег, ми везли з собою пошукову апаратуру. Проїхавши 900 кілометрів від Києва до українсько-російського прикордоння, й переночувавши у готелі м. Антрацит, наступного ранку ми перетнули кордон. Слід сказати, що наша машина повернулася до Києва, а на російському боці нас чекали автомобіль на якому ми повинні були їхати далі у супроводі патрульної машини з мигалками. Наступні майже 900 кілометрів ми також подолали успішно. Сказати, що це була екстремальна подорож, значить нічого не сказати... Як поліціанти-чеченці, так і наш водій, котрий виявився чиновником адміністрації одного з районів Чеченської республіки, своєю їздою довели, що не тільки росіяни люблять промчати "з вітерцем". Опускаючи всі подробиці раллі з мигалками через кілька областей Російської федерації, скажу тільки, що свідчення того, що ми вже наближаємося до фінальної мети нашої поїздки ми відчували коли проїздили через Ставропольський край. На узбіччях доріг все частіше стали траплятися блокпости з озброєними поліцейськими, оснащені за всіма правилами фортифікації. Деякі були обкладені мішками з піском. У бійницях були встановлені кулемети.

До табору пошуковців, де ми повинні були жити наступні 2 тижні, прибули пізно ввечері. Сам табір розміщувався у передгір'ї Кавказу. Вранці ми побачили пасма гір, що виднілись на обрії. Населених пунктів поряд не було, тільки неподалік стояла поодинокі кошара для овець. Зразу ж за табором починався невеликий лісок, а з іншого боку – озеро.

Побут у таборі нашими чеченськими колегами-пошуківцями було налагоджено чудово! Чотири великих намети, в одному з яких розміщувався штаб експедиції, у двох інших жили ми, а четвертий був відведений для озброєної варті. Цей факт нас трохи спочатку схвилював (мабуть для того є підстави, якщо є охорона). Але ми швидко звикли до своїх секьюриті й тільки іноді кепкували з цього приводу. Портативний електрогенератор працював як на бензині так і на скрапленому газі. Про харчування вже годі й говорити, зранку та ввечері ми харчувалися чеченськими національними блюдами, а вдень під час польових виїздів брали з

собою сухпайки, які виробляються для спецпідрозділів російської армії. На розкопи виїжджали на трьох "Хантерах", люб'язно наданих місцевим відділком поліції.

Завдання нашої експедиції полягало в тому, щоб виявити місця, де проходили бої під час Великої Вітчизняної війни, й за допомогою апаратури здійснити пошукові роботи й по можливості виявити та ексгумувати рештки загиблих воїнів. Безпосереднє завдання спеціалістів з України - навчити чеченських пошуковців різним методам пошукових робіт.

Для більшості з нас події часу Другої світової війни на Північному Кавказі були відомі поверхово. Особисто я уявляв собі ці бої невеликими епізодичними сутичками десь високо у горах між спецпідрозділами німецьких "едельвейсів" та наших гірсько-стрілецьких частин. Те що ми побачили насправді перевернуло нашу уяву про битву за Кавказ. Поля та лісиста місцевість, де нам довелося працювати, були просто нашпиговані "залізом війни" та людськими рештками. Уже в перші години пошуку виявили останки загиблих бійців, які знаходилися просто в окопах на бойових позиціях. На другий день роботи нашої експедиції на сайті "Союз Народна Пам'ять" була розміщена інформація про десятки виявлених останків. Не обійшлося й без цікавих знахідок. Одна з них навіть допомогла встановити вірогідні підрозділи, що воювали у місцях роботи нашої експедиції. Серед великої кількості боєприпасів, у більшості радянського виробництва, була значна частина набоїв та стріляних гільз до гвинтівки "Маузера" іранського виробництва. Раніше з такими набоями доводилося зустрічатися дуже рідко. Спочатку ми сприйняли їх як предмети, що залишилися від німецьких солдатів, хоча й знаходили їх здебільшого на позиціях радянських військ. Керівник нашої групи висловив думку про належність їх саме радянським бійцям, оскільки він зустрічав інформацію про те, що саме у битві за Кавказ брали участь підрозділи азербайджанців, сформовані за національною ознакою, які були озброєні іранськими "Маузерами". Крапку у цьому питанні поставила знахідка речей, що належали радянським воїнам, й серед них багнетів та набоїв іранського виробництва.

Працювати доводилося одночасно на кількох об'єктах у радіусі біля 30 км. Кожен з українських спеціалістів, так би мовити, взяв під свою опіку по декілька чеченських пошуковців і під час проведення пошукових робіт докладно розповідав, що і як правильно потрібно робити. Особливо це стосувалося правильної зачистки, фіксації знахідок, та ведення документації. Одному з наших колег доводилося робити виїзди у віддалені райони по течії річки Терек та Моздок у пошуку затопленої техніки. За допомогою потужного пошукового обладнання йому вдалося виявити у вказаних місцях значну аномалію. За попередніми даними на дні водоймищ в одному випадку повинен був знаходитися літак, а в іншому – легкий танк. Картину прояснить подальше дослідження, яке будуть проводити вже за допомогою аквалангістів.

Результат роботи нашої експедиції – останки 82-х бійців Червоної Армії. Їх поховали з воїнськими почестями у Наурському районі Чеченської республіки на початку 2014 року. Місцевий пошуковий загін "Терек" ще продовжує роботу з пошуку та ексгумації до кінця польового сезону. На жаль, не вдалося ідентифікувати жодного бійця, оскільки за час роботи експедиції нами не виявлено ні одного солдатського медальйона.

На завершення нашої експедиції ми відвідали Грозний. Місто вразило своїм гарним виглядом. Пам'ятається, кілька років тому з телеканалів та інших російських ЗМІ ми бачили зруйновані артилерією квартали – наслідки як першої так і другої чеченських кампаній. У місті не було жодного вцілілого будинка... А зараз місто повністю відбудоване. На наше запитання

про сліди війни, й чи збереглися ще десь залишки зруйнованих артобстрілами будинків, нам відповіли, що глава Чеченської республіки Рамзан Кадіров з цього приводу дуже чітко висловив свою позицію: "Щоб не одна подряпина не нагадувала нам про війну...".

Звичайно, щоб розповісти про всі нюанси нашої чеченської експедиції, потрібно було б видати окрему книжечку. Згадуючи про неї, мені стає зрозуміло, чому свого часу багато письменників та поетів XIX ст., котрим за молодого віку довелося воювати на Кавказі, почали писати. Мабуть той хто побував там просто не міг не написати про цю країну та її народ.

Поверталися додому ми у тому ж складі, з тим же водієм-джигітом і знову у супроводі поліцейської машини з мигалками. Чечня, мабуть, надовго залишиться у пам'яті як одна з найяскравіших пошукових експедицій.

Short article is devoted to the work of the author within the archaeological site locations battles of World War II on the territory of the Chechen Republic (Russia) in autumn 2013

Keywords: Chechnya, the battle for the Caucasus, searching, archaeological excavation, exhumation.

Коваленко Ю. А.

ПОЕЗДКА В ЧЕЧНЮ

Сообщение касается научной работы автора во время археологических раскопок мест боев периода Второй мировой войны на территории Чеченской Республики (Россия) осенью 2013 г.

Ключевые слова: Чечня, битва за Кавказ, поисковая работа, археологические раскопки, эксгумация.

© Коваленко Ю. О.

Стаття надійшла до редколегії 20. 05. 2014 р.

УДК 94(410)"1485/1603"

Самойлова И. В.

АНАЛИЗ ТРАКТАТА У. ГАРРИСОНА "ОПИСАНИЕ АНГЛИИ"

В статье проведен анализ нарративного источника о системе питания англичан во второй половине XVI века. Отмечается продовольственное положение страны в рассматриваемый период, дается краткая характеристика личности Елизаветы I Тюдор и оценка ее политической деятельности. Королеве в наследство достался вопрос, связанный с постоянным обеспечением продовольствием населения. Голод часто посещал Европу в интересующий нас период и потому снабжение населения продуктами питания было одним из важных вопросов, от решения которого зависило стабильное положение в стране. Автор приводит сведения о рационе питания, как дворянства, так и беднейших слоев населения. Отмечает разновидность меню каждого социального слоя. Приводятся примеры различных приготовляемых блюд, виды мяса птиц, а также дается характеристика разным видам зерна и хлеба из него выпекавшегося.

Ключевые слова: продовольственный кризис, продовольственная политика, Елизавета I Тюдор, система питания, зерно, рыба, мясо, крестьянство, буржуазия, дворянство.

История Англии XVI века - это история интенсивного разрушения феодальных и развития капиталистических отношений. На наш взгляд это наиболее интересный период истории страны. В результате многолетней династической борьбы между Йорками и Ланкастерами государственные институты Англии находились в плачевном состоянии. Королевская власть утратила свои сильные политические позиции. Перед Тюдорами возникла сложная задача – укрепление королевской власти. И необходимо отметить, что первые представители этой династии успешно справлялись с поставленными целями. В 1558 г. к власти пришла Елизавета I – в годы ее правления английский абсолютизм достиг своего